

PAAVO KASTARI: Kansalaisvapauksien perustuslain turva. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu B-sarja N:o 164. Vammala 1972. 310 s.

Arvosteltava kirja on ensimmäinen Suomessa ilmestynyt yksinomaan perusoikeusproblematiikkaan keskittyvä teos. Tässä mielessä sen ilmestyminen on siis merkkitapaus. Samalla on kuitenkin todettava tekijän käsitelleen jo aikaisemminkin kirjan piiriin kuuluvia erilliskysymyksiä useissa artikkeleissaan. Suoranaisista toistoa näistä artikkeleista kirjasta ei juuri tapaa, joskaan siihen ei sisälly kovinkaan paljon sellaista uutta jota ei jossain yhteydessä olisi (joko tekijän tai muiden valtiosääntötutkijoiden toimesta) aikaisemmin käsitelty.

Arvostelussani en aio juuri puuttua dogmaattisen oikeustieteen kannalta kirjan esiin nostattamiin kysymyksiin, sillä niitä käsiteltäneen erikseen lainopillisten aikakauslehtien palstoilla, vaan puutun ainoastaan niihin kohtiin, jotka tavalla tai toisella sivuavat poliittista järjestelmäämme ja sen tulevaan kehitysuuntaan vaikuttavia kysymyksiä.

Vaikka kirjan tarkoituksena lienee ollut perusoikeusproblematiikkamme tyhjentävä esittely ja erittely, ei tekijä näytä tässä kuitenkaan täysin onnistuneen. Kokonaisselvitykseksi kirjan erittelyssä on pysähdetty aivan liiaksi lainsäädäntökäytännön esittelyn tasolle. Tätäkään ei ole suoritettu systemaattisesti, vaan enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti valikoiden. Tämän kaltaista rajoitusta asian käsittelylle merkitsee tietenkin jo tekijän alkutoteamus (s. 1), jonka mukaan perusoikeuksien varsinainen tai ainakin korostetuin merkitys on niiden suojatehtävässä valtiovaltaa

ja sen ylintä elintä, lainsäätäjää vastaan. Näkökulman laventaminen ja perusoikeusproblematiikan tarkasteleminen yhteiskunnallisen käytännön tasolla kokonaisuudessaan samoin kuin perusoikeuksien toteutumisedellytysten ja yhteiskunnan rakennetekijöiden tarkastelu olisivat antaneet kuitenkin kirjalle aivan uutta ulottuvuutta. Näyttääkin siltä, että Kastarin tarkastelemat perusoikeudet ovat melko irrallaan sen yhteiskunnan rakennetekijöistä, johon niiden sanotaan kuitenkin osana kuuluvan.

Viimeksi mainittu ei kuitenkaan merkitse, etteikö Kastari tunnustaisi eräissä yhteyksissä jopa yllättävänkin avoimesti perustuslakiemme (ja siten välillisesti myös perusoikeusjärjestelmämme) luokkaluonnetta. Näin tapahtuu mm. s. 22—25, jossa hän eksplisiittisesti toteaa eduskunnan vallankäytön rajoitukset tehdyn nimenomaan »vasemmiston taholta uhkaavasta yhteiskunnallisen kumouksen pelosta». Samoin Kastari avoimesti toteaa (s. 101) omaisuuden suojasäännöksen tulkinnan kiristymisen tapahtuneen välittömästi toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa »suuren kansallisen yksimielisyyden vallitessa ja koko ilmapiirin ollessa uhkaavan vaaratunnelman lataamana». Mistä tuo »vaaratunnelma» johtui ja kuinka se sopi yhteen »suuren kansallisen yksimielisyyden» kanssa, ei ole tutkijaamme kuitenkaan enemmälti askarruttanut. Ettei vaan kysymys ollut jälleen »vasemmiston taholta uhkaavasta yhteiskunnallisesta kumouksen pelosta?»

Poliittisen järjestelmämme kehittymisen/kehittämisen kannalta mielenkiintoisinta kirjassa ovat edellisten ohella teoksen kokonaisuuden kannalta melko keskeiset perustuslakien kontrollijärjestelmää ja perustuslakien tulkintaa koskevat kysymykset. Jo tunnettuun oikeistolaiseen tyyliin Kastari ei kaihdakaan esille epäluottamustaan voimassa olevaa parlamentaarista perustuslakien valvontajärjestelmääme kohtaan. Perustuslakivaliokunnan suorittama kontrollitoimintaa systemaattisesti analysoimatta hän esittää aivan näennäistieteellisen arvion perusteella nykyjärjestelmän epäonnistuneen jokseenkin täysin niin järjestelmänä kuin tehtävissäänkin. Perustuslakien soveltaminen ja tulkinta on nimittäin Kastarille puhtaasti *oikeudellista* toimintaa, jossa soveltajan/tulkitsijan arvovalinnoilla ei ole eikä saa olla mitään tekemistä (ks. esim. 237—238 ja 295).

(Siitä, mitä tuo »oikeudellinen» toiminta on ja missä sitä käytännössä tuossa muodossa esiintyy, ei kirjaan vain sisälly viitettäkään!) Tämän perusteella Kastari vaatiikin luovuttavaksi parlamentaarista valvontajärjestelmästä ja siirryttäväksi ei-parlamentaariseen perustuslakikontrolliin antamalla perustuslakien soveltamis- ja tulkintatehtävä viime kädessä joko yleisten tuomioistuinten tai sitä varten perustettavan erityisen valtiosääntötuomioistuimen tehtäväksi. Sisältyypä kirjaan (s. 300) yleisille tuomioistuimille osoitettu avoin vallankaappauskehoituskin, kun siinä suositellaan (Kastarin aikaisemman esityksen mukaisesti, ks. Lakimies 1958 s. 534) tuomioistuimille, että ne tulkinta-asennettaan muuttamalla ottaisivat »sellaisen uuden periaatteellisen kannan, että katsovat olevansa oikeutettuja tutki- maan myös lakien perustuslainmukaisuutta». Siitä, mitä tuon suosituksen toteuttaminen merkitsisi *poliittisen* järjestelmämme kannalta katsottuna, Kastari varoo visusti pohtimasta.

Selvänä voidaan pitää, että perustuslakikontrollin uskominen keskeisimmiltä osin yleisten tuomioistuinten tehtäväksi merkitsisi Suomessa iskuja eduskunnan ja kansanvaltaisen perustuslakikontrollin kasvoin. Se merkitsisi eduskunnan aseman aivan ratkaisevaa heikentymistä poliittisessa järjestelmässämme. Ja se merkitsisi itsetäydentyvän tuomioistuinlaitoksen asettamista poliittisen järjestelmämme huipulle. Näin tapahtuisi ennen kaikkea siitä syystä, että perustuslakikontrolli on Suomessa — kuten Kastarikin eri yhteyksissä toteaa — keskeisimmiltä osin *säättämisyjärjestyskontrollia*, ts. sen selvittämistä, missä järjestyksessä lainsäädäntöasia on eduskunnassa käsiteltävä. Jos tästä päättäminen annetaan eduskunnan ulkopuolisten elinten käsiin, niin mitä silloin enää eduskunnan (enemmistön) päätösvaltaan jää? Kontrollielimen olisi varsin helppo alistaa eduskunta tahtoonsa ja haluamansa politiikan toteuttamiseen. Vähimmilläänkin se voisi tehdä eduskunnan harjoittaman toisen suuntaisen politiikan tyhjäksi, mistä on myös ulkolaisia esimerkkejä (mm. USA ja Norja). Epäilyksiä ei tietenkään ole, etteikö tällaisen poliittisen järjestelmän aikaan saaminen olisi Suomessa-kin joidenkin piirien etujen ja mielen mukaista. Hyvällä syyllä voitaisiinkin sanoa, että tällä järjestelyllä porvaristo pelastaisi valtiollisesta

vallankäytöstä kontrolliinsa senkin, mikä siltä ymmärtämättömyyttään jäi v. 1919 käsiinsä ottamatta. Tätä taustaa vasten ovat hyvin ymmärrettävissä myös ne tehostuneet vaatimukset eduskunnan ulkopuolisen kontrollielimen aikaansaamisen tarpeellisuudesta, joita porvarilliset valtiosääntötutkijat (Kastarin chella mm. Merikoski ja Hidén) nykyisin esittävät.

Kansalaisten perusoikeusturvaa entisestään parantava ja tehostava perustuslakien valvontajärjestelmä on kuitenkin luotavissa aivan yhtä hyvin myös kansanvaltaisen kontrollin periaatteen toteuttavalta parlamentaariselta pohjalta esim. perustuslakivaliokunnan asemaa ja valtuuksia tässä suhteessa kehittämällä.

Varsin omalaatuisia nykyaikana ovat myös ne ajatukset, joita Kastari esittää perustuslakien tulkintatoiminnasta yleensäkin. Vaikka koko kirja on täynnään esimerkkejä siitä, kuinka perustuslakeja tulkinneiden ja soveltaneiden henkilöiden ratkaisut ovat olleet sidoksissa heidän yhteiskunnalliseen taustaansa ja arvovalintoihinsa, on tekijällä kuitenkin otsaa kieltää näiden tekijöiden merkitys em. toiminnassa pakenemalla uushermeneutiikkaan ja »siihen nojaavaan eksistentiaaliseen tulkintateoriaan». Se, mitä tämä »eksistentiaalinen tulkintateoria» oikein sisällään pitää ja millä tavoin se on vaikuttanut/vaikeuttaa esim. Suomen perusoikeusjärjestelmää käytäntöön sovellettaessa, jää tietenkin kirjassa täysin epäselväksi. Seuraavaa teostaan varten tekijä tutustuneekin edellistäkin maagisempiin yhteiskunnallisen käyttäytymisen selityspeniteisiin, joita saataisi löytyä esim. teologian piiristä (vrt. *Hermanson, Suomen valtio-oikeus*).

Suorastaan epärehelliseksi toesta voitaisiin sanoa eräiltä sellaisilta osin, joissa tekijä käsittelee perustuslakivaliokunnan tulkintakäyttämistä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Kastari ei toki jätä lukijaa epätietoiseksi siitä, kuinka tärkeä henkilö hän on vuosien mittaan ollut asiantuntemuksineen perustuslakivaliokunnalle, mutta kun hän sitten lainkaan omaa osuuttaan muistamatta osoittaa sormella monia sellaisia perustuslakivaliokunnan tulkintakannanottoja, joiden muotoutumiseen hän itse on ainakin olennaisesti ellei ratkaisevasti (vrt. s. 106) vaikuttanut, niin menettely tuntuu hieman tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia seurailevalta ja panee epäilemään tutkijan rehel-

lisyyden astetta. Esitys palvelee tietenkin tehokkaasti perustuslakivaliokunnan ja sitä tietä koko parlamentaarisen kontrollijärjestelmämme mustaamista, mutta (kenties tekijänsä yllätykseksi) saattaa myös tekijän hieman outoon valoon tosiasioiden selvittämisessä pysyvänä valtiosääntötutkijana.

Edellä esitetyn kritiikin ohella Kastarin teoksesta voidaan osoittaa toki kiitoksellakin muistettavia kohtia — joskin niistä osa saattaa olla paikoissa, joista tekijä itse niitä vähiten odottaisi. Kaiken kaikkiaan teos kuitenkin osoittaa melko selvästi tällaisen vanhakantaiselta oikeusdogmaattiselta pohjalta lähtevän valtiosääntötutkimuksen loppuun käytetyksi ja ajastaan jälkeen jääneeksi yhteiskunnallisen tiedon hankinnassa ja järjestämisessä. Kun Kastarin tarkoituksena on selvästikin ollut tietynlaatuisen yhteiskunnallisen käyttäytymisen tutkiminen ja selittäminen ja kun tutkimuksessa ei ole edes yritetty käyttää minkäänlaista systemaattista menetelmää tuon käyttäytymisen tutkimisessa, ei ihme että tulokset ovat jääneet laihoiksi. Tieteellinen työ on paikoittain muuttunut talvi-illan tarinoita muistuttavaksi lepertelyksi. (Vrt. esim. s. 18: »Vuosisadan lopulla olivat tosin eräät vähäisemmät mutta pahaenteiset ristiriidat Helsingin ja Pietarin välillä kyllä jo jonkin aikaa keränneet tummia pilviä itäiselle taivaalle, mutta vasta helmikuun manifestilla 1899 jyrähti valloilleen rajuilma, joka kaiken muun ohella teki lopulta yhtäkkiä myös Tuhkimosta prinsessan».) Nimenomaan viimeksi mainitussa suhteessa kirja sopineekin oppikirjaksi oikeus- ja yhteiskuntatieteitä opiskeleville.

Ei siis ihme, että kirjan luettuani palasivat mieleeni *Pentti Saarikosken* sanat ihmisen luomisvoimasta (*Suomen Kuvalehti* n:o 35/1972): »Kun ihminen vanhenee, hän ikävä kyllä menettää luovan kykynsä. Luonto on kuitenkin niin ovela, että asianomainen ei itse havaitse tulleen seniiliksi, vaan päin vastoin alkaa luulla, että kas nythän minä vasta olenkin parhaassa vireessäni. Näin syntyy vanhoja seniilejä miehiä, jotka ahertavat luovan työn parissa, tyytyväisinä, kaikkittietävinä ja luonnon pakosta tyhmähtäneinä hupsuina. Pitäisi osata lopettaa, mutta se on vaikeata. Sitä vanha mies ei osaa».

Esko Rieppula